

**6D020500 – «Филология» мамандығы бойынша философия
докторы (PhD) дәрежесін алу үшін орындалған
Садықова Раиса Төлеуқызының
«Семейдегі Алаш әдеби ортасы және Халел Ғаббасұлы мұрасы:
шығармашылық ықпалдастық»
атты диссертациясына
ғылыми кеңесшінің**

ПІКІРІ

XX ғасыр басында Әлихан Бөкейхан мен Ахмет Байтұрсынұлы бастаған Алаш арыстарының үлкен бір шығармашылық шоғыры – қайта өрлеу ауқымындағы ірі тұлғалар. Бұл тұлғалар халық санасынан өшпей, өнеге зердесінде мәңгіге жазылып қалды. Олар ұлт мәдениеті мен әдебиетіне өлшеусіз үлес қосып, қоғамды жаппай ағарту міндетін өз мойнына алды. Демократия, ағартушылық, азаттық рухындағы елдік істер зиялыларды әрі жазушы, әрі журналист, әрі публицист, әрі ғалым, әрі саяси қайраткер ретінде жетілдірді. Ұлт-азаттық идеясын салаландырған Алаш қозғалысы көшбасшыларының суреткер, ойшыл, қаламгер қасиеттері жалпы адамзаттық рухани өлшем тұрғысынан аса жоғары баға алады. Олар XX ғасырдың басындағы әдебиет пен руханият айдынына публицистика, оның ішінде саяси көсемсөз арқылы келіп, ерекше мәдени талғам, тәжірибе, үрдіс қалыптастырды.

Елімізде Әлихан Бөкейхан, Ахмет Байтұрсынұлы, Міржақып Дулатұлы, Мағжан Жұмабай, Халел Досмұхамедұлы, Мұстафа Шоқай, Мұхамеджан Тынышбайұлы, Жүсіпбек Аймауытұлы, Қошке Кемеңгерұлы, Смағұл Садуақасұлы т.б. ғылыми, шығармашылық, қоғамдық қызметіне арналған біршама іргелі зерттеулер бар. Алайда сол қатардағы ірі тұлға, Алашорда үкіметінің мемлекеттік қайраткері, «Сарыарқа» газетінің редакторы, Мәскеу университетінің түлегі Халел Ғаббасұлы осы уақытқа дейін арнайы ғылыми зерттеу нысанасы болған емес. Оның көсемсөздік еңбектері, сол кездегі баспасөз бен әдебиетке әсер еткен идеялары, атқарған рухани қызметі сөзсіз көшенді зерделеуді талап етеді.

Ұсынылып отырған диссертацияда Алаш қозғалысы жетекшілерінің бірі, публицист, Алаш үні - «Сарыарқа» газетінің редакторы Халел Ғаббасұлының әдеби-көсемсөздік мұрасы қазақ әдебиеттану ғылымында тұңғыш рет ғылыми тұрғыда қарастырылып отыр.

Диссертант Алаш арыстары туғызған азаттық рухындағы ұлт баспасөзін, оны дамытудағы Халел Ғаббасұлының әдеби-көсемсөздік еңбектерін тарихи-салыстырмалы әдіспен қарастырып, алдына қойған мақсатын орындай алған.

Диссертация құрылымының жүйелік сипаты жұмыстың нәтижелі болуына бағытталған. Зерттеушінің теориялық тұғыры берік, қамтылған тарихи-деректік материал көлемі жеткілікті. Алынған әрбір нәтиже ғылыми негізделген тұжырым ыңғайында беріліп отырған.

Жұмыстың кіріспесінде тақырыптың көкейкестілігі, мақсаты мен міндеттері, ғылыми жаңалығы, теориялық және тәжірибелік мәні нақты айқындалған.

Халел Ғаббасұлының өмірі мен қызметіне, араласқан Алаш арыстары мен ұлт зиялыларына қатысты деректер, мұрағат материалдары өзара салыстырылып, талданып, тұжырымды пікірлер ұсынылған.

«Семейлік әдеби ортаның ХХ ғасыр басындағы әлеуметтік-саяси, әдеби-мәдени үдерістегі орны» деп аталатын бірінші тарауда Халел Ғаббасұлының әдеби-көсемсөздік мұрасына негіз және өзек болған жайларды жергілікті ортамен байланыста жан-жақты қарастырған. Алаш арыстары мен Абай шәкірттерінің ұлттық автономия құрып, көркем туындылары мен саяси көсемсөздері арқылы ел болашағы үшін халыққа жол көрсете білгені дәлелденіп, талданған. Диссертант түрлі дәйектер мен пікірлерге тоқталып, алшақтықтар мен қайшылықтарды атап өтіп, өз тұжырымын байыптаған.

Ұлттық баспасөзді қалыптастырып-дамытқан, ғасыр басында еліміздің мемлекетшіл арқауын жалғаған Алашорда үкіметінің саяси үні, қазақ әдебиеті мен мәдениетінің рухани бесігі – Семейдің әдеби ортасында туған мерзімді басылымдар. Диссертант бұл тұжырымын мысалдармен дәлелдейді. Зерттеу барысында ХХ ғасыр басындағы ұлт тағдырына қатысты өзекті мәселелер мен көкейкесті тақырыптар айқындалған.

«Семейдегі Алаш әдеби ортасы және Халел Ғаббасұлы мұрасы: шығармашылық ықпалдастық» деп аталатын екінші тарауда диссертант Алаш арысының шығармашылық ғұмырына тереңірек үңіледі. Елдің жарқын болашағы мен Алаш автономиясының ертеңі жолындағы қайраткер еңбектері ғылыми тұрғыдан талданған. Халелдің Алаш қозғалысының көрнекті тұлғасы дәрежесіне дейінгі күрескерлік соқпағы таразыланған.

Диссертацияда белгіленген нәтижелерге қол жеткізуде автордың жеке үлесі мыналар:

- ХХ ғасырдың басындағы қоғамдық-саяси, әдеби және рухани үдерістегі семейлік әдеби ортаның орны мен рөлін қарастырған;

- Алаш арыстарының Семей әдеби ортасына бірігуінің қоғамдық, саяси, рухани, әдеби, мәдени себептері талданған;

- Халел Ғаббасұлы мен Алаш қайраткерлері публицистикасында көтерілген ұлттық қағидаттардың мәні және олардың қазақ көсемсөз тарихындағы маңызы теориялық тұрғыдан зерттелген;

- Халел Ғаббасұлы көсемсөзінің ерекшелігі анықталып, жүйеленген;

- Алаш қозғалысындағы Халел Ғаббасұлының қоғамдық-саяси қызметі нақты мұрағаттық деректер негізінде зерделенген;

- отандық филология және тарих ғылымдарына белгісіз болып келген Халел Ғаббасұлы өмірбаянының елеулі фактілерді ғылыми айналымға енгізілді.

Диссертация нәтижелері Алаш қозғалысының көрнекті өкілі, қаламгер Халел Ғаббасұлының ұлт өмірін жаңғыртуға бағытталған қоғамдық-ағартушылық және публицистикалық қызметін жан-жақты ашып көрстетуге, көсемсөз саласындағы негізгі ұстанымдары мен қағидаттарын жаңаша пайымдауға, сондай-ақ әдебиет пен мәдениеттің, Қазақ елі мен әлемнің өз тұсындағы интеграциясын күшейтуге, рухани құндылықтардың маңызын Тәуелсіздік мұратымен сабақтастыруға ықпал етеді.

Зерттеу барысында қол жеткізілген нәтижелер PhD диссертациясына қойылатын талапқа жауап береді. Тараулар арасында құрылымдық және логикалық байланыс сақталған. Диссертант ғылыми жұмыста қойылған мақсат мен міндеттерін толықтай орындаған. Жұмыс нәтижелерінің ғылыми-теориялық, практикалық маңызы жоғары.

Диссертация «Ғылыми дәрежелер беру Ережелерінің» талаптарына толық сәйкес келетіндіктен, Садықова Раиса Төлеуқызы «Семейдегі Алаш әдеби ортасы және Халел Ғаббасұлы мұрасы: шығармашылық ықпалдастық» атты еңбегі үшін 6D020500 – «Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайықты деп есептеймін.

Ғылыми кеңесші

Дихан ҚАМЗАБЕКҰЛЫ,
Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ
элеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректоры,
ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының
докторы, профессор

